

SULYOK LÁSZLÓ

„Borzalmak kortanúja”

avagy Jecsmenik Andor „gumibotcsinálta munkásköltő” hányódásai
az úgynevezett élet tengerén

Különös ember. Ég és föld, tűz és víz együtt, egyszerre. Közösségi meghatározottságú, meg nem alkuvó, igazságszerető és igazság-kikényszerítő, érzékeny, versíró munkásember. A Nógrád megyei '56-osok közül senki sem töltött annyi időt börtönben, mint ő: több mint 14 évet. Jecsmenik Andor olyan, mint az üvegpálca, akkor sem hajlik, ha kényszerítik... inkább eltörik. Hogyan tekintenek erre a hajlíthatatlan emberre a többiek? Szeretik, szánják, féltik, megvetik? Az biztos, néhányan kétségbe vonják még politikai múltját is, s azt terjesztik róla, amit a forradalom után a kommunisták: valójában közönséges bűncselekmények miatt büntették olyan súlyosan. Tény, hogy többször került összeütközésbe az aktuális törvénnyel, túlbuzgó képviselőivel, már 1956 előtt is, de leginkább a felfogása és kiállása, a másként gondolkodása miatt.

De rég is volt, amikor először beszélgettünk: 1989 augusztusában. Olvasta egyik újságcikkemet a Nógrád című megyei napilapban, egy 1956-os visszaemlékezést, és jelentkezett. Azóta számtalanszor átbeszéltük a történetét, s beszélgetéseink nyomán több interjú és portré keletkezett. Ez az írás mozaikok sorozata egy kiadásra szánt, nagyobb terjedelmű visszaemlékezésből; nem magyaráz, nem részletez, s az alapvető tudást feltételezi.

Az első pofon

Jecsmenik Andor élete úgy indult, mint bármelyik salgótarjáni munkásgyereké, folytatása azonban különös, nem mindennapi. Sorsa korán, kamaszkorában fordulatot vett.

– Salgótarján külterületén, egy nagyon kicsi, zsúfolt, piszkos bányatelepen, Forgáchon születtem 1926. augusztus 8-án. Egy faklozetra két család járt, körülbelül 8-12 személy. A klozet mellett, a kis udvarunkban volt disznó- és nyúlól, trágyadomb, szóval bűz és mocskok. A bányász a lakása mellé kapott egy kis földcskét, azt művelte magának. A bányászkereset nem volt elegendő ahhoz, hogy öt-hat, esetleg nyolc gyereket eltartson. Mi is heten voltunk testvérek, de csak négyen nőttünk fel, a két bátyám, én és a húgom. Látva magam körül nagyon sok ember példáját, nem érdekelt az iskola. Azt mondtam, napszámosnak jó leszek így is... Édesanyám 12 éves koromban kivetette a mandulámat, ezután már mehettem dolgozni. Sokan álltunk sorban munkára várva az üvegyárnál. Azt hazudtuk, mikor néha-néha bevittek bennünket, hogy 14 évesek elvagyunk. Filléreket kerestünk, sok verítékkel. Mindez nagyon jó volt arra, hogy felismertessék velünk, munkából kell élni, és hogy másképp nem lehet megélni csak tisztességes munkából...

14 éves koromtól munkakönyvvvel dolgoztam, az üvegyárban, a tűzhelygyárban segéd munkásként, végül elmentem a bányához, a zagyvai rakodóra csillepucoló gyerekeknek. A szénosztályozóról átkerültem Somlyó-bányatelepre, a gócpontba. Sok férfi oda volt a háborúban, helyettük is dolgoznunk kellett. Sokat túlóráztunk, és sajnos előfordult, hogy nem akarták kifizetni. Ezért aztán mi sem akartunk túlórázni. A bőrömonn meg mások elbeszéléséből ismertem az élet nyomorúságát, kezdem höbörgössé válni. Ami azt jelentette, hogy az illetékeseknek megválaszoltgattam, így nem lehet dolgozni. Egyszer emiatt, már a német megszállás után, kizavartak a bányából. Próbáltam a történeteket a főmérnöknek megmagyarázni, de rám kiáltott: Ne pofázz, kölyök, ki vagy helyezve a gócpontra, büntetésből egy évre. Kint, a ferozolóban, ijedtemben, csak lestem a Szent Borbála-képre. Bepörgettem magam. Vissza mentem az irodába, és beszóltam a főmérnöknek: Én nem megyek oda vissza, eleget dolgoztam már semmiért, fatalpú bakancsban... A gócpont egyébként büntetőhely volt, gyűjtőhely. Rossz körülmények között kellett dolgozni, és nem lehetett keresni... Szóval megtagadtam a munkát, ezért aztán internálási papírt írtak ellenem... Otthon elmondtam a fateromnak. Láttam rajta, hogy egy kicsit büszke rám; ő valamikor szakszervezeti munkásvezető volt, sok sztrájknak a szervezője... De ez külön téma lenne... hogy milyen piszkos munka folyt a régi rendszerben is: elárulták a munkásságot... Hát, gyerek, nem tudom, mi lesz ennek a vége, mondta, de jó nem lesz... Másnap felvettem a díszlevente egyenruhát, és bementem panasztételre a bánya gazdasági udvarába. Az egyik irodában székelt a hadüzemi parancsnok, Nádasdi ezredes. Sorba kellett állni. Jött egy zászlóssal kihallgatásra: kérelem, panasz. Elmondtam neki. Jól van, fiam, rendbe lesz téve a panaszod, vedd fel a munkát! Szó nélkül hazamentem. Majd egy hét múlva elmentem hozzá megint, és akkor kifakadt: Te piszkos kommunista, te fekély vagy a társadalom testén, melyet nekünk, arra hivatottaknak kötelességünk kimetszeni; zászlós úr, előzetesbe vele!

A rendőrségi fogdában egyedül sírdogáltam. Egyszer csak csengetést hallottam, elhallgatok, semmi, megint sírdogálok. Újra csengettek. Megkérdeztem, ki az. Ne sírjál, gyerek, nem vagy egyedül. Kicsoda maga, bácsika? Gólián Béla vagyok, mondta... Ismert illegális kommunista volt... Átraktak nemsókára egy másik cellába. A mocsokban volt egy vödör, küblinek nevezhető, meg egy kancsó víz a másik sarokban. Pár óra múlva betettek hozzám három fiatalembert, később kihallgattak. Megdöbbenésemre Kocsis és Huszák rendőrnyomozó őrmesterek telefonon felhívták Nádasdi ezredest, és szóvá tették nála, miért küldött hozzájuk kommunista vádakkal egy taknyos, síró gyereket, akiről a nyomozás során kiderült, lényegében jogosan tagadta meg a munkát. Kocsis még a feljelentőimet is behívatta: szembesített bennünket; elismerték, hogy igazam van. Lebarmolta őket is. Végül már csak nekem mondta: Gyerek, szabadulni fogsz, de ezeket ne mondd el senkinek, a főbányamester uraknak főleg ne, mert a tekintélyre szükségük van.

Forgáchi lakásügyek

– Édesapám 1946 januárjában halt meg, 56 éves korában. Agyvérzéssel került kórházba. Nem volt élelmiszer, gyógyszer. Nézzék, mondta a kezelőorvos, nem tudunk neki enni adni, nem tud nyelni, különben is ide mindenki hozza az ételmet, ebédet, vacsorát, ki mit tud. Édesapámat a kórház hazaadta. A konyhában halt meg a heverőn, a lakás egyetlen fűtött helyiségében, jó pár hét múlva végelgyengülésben.

A munkásegységben való gondolkodásomat, józan forradalmiságomat tőle örököltem. A nyugdíjintézet nem működött, édesanyám nem kapott nyugdíjat utána. Bátyáim már nősek voltak, a húgom még nem tudott dolgozni, én dolgoztam tanulóként. Filléreket kerestem. Az egész gyár hozzáfogott lopni. Azért is, mert a kommunisták állandóan azt szajkózták: Tiéd a gyár, magadnak dolgozol. Meg annál is inkább, mert rádöbentünk, hogy inflációs pénzéért gyártjuk a különböző méretű hús-, dió- és mákdarálókat meg egyéb tárgyakat, amelyeket ráadásul raktárra tettek, hogy majd ha bejön az új pénz, a forint, akkor piacra dobják. Lopott a párttitkár, lopatott az igazgató, egyszerre lopott az egész délutáni műszak. Benne volt a főportás is. A mostani gépipari technikum helyére, a bokrok közé kihordtuk a szajrét. Már segéd voltam, szakmám volt. Egy szerencsétlen alak miatt aztán fejre álltunk, '46 októberében...

Ezután mentem el a bányához. Le voltam égve, szénfal mellett dolgoztam egy vagy két évet. Ha kellett, 31 napot is végigdolgoztam egy hónapban. Csakhogy anyagilag felpofozzam magam. Majd valaki közbenjárására felvettek Pálfalvára, a központi javítóműhelybe, a bányagépgyár elődjébe esztergályosnak. Amikor 1950-ben gépgyárrá alakították át, egészen megváltozott a légkör. A helyzetem egy idő után tarthatatlanná vált, mert nem jegyeztem békekölcsönt, sőt sztrájkot szerveztem. Minket ugyanis valamelyik ökor könnyű testi munkásnak kiáltott ki. Minket, akik 30-40 kilogrammos csillekerekeket emelgettünk fel az esztergapadra daru hiányában. Vagy egy-két napig leálltam. Egyetlen ember követett a sztrájkomban, mint megtudtam '56-ban a személyzeti anyagból. Kőrösi János, egykori páncélos tizedes, aki négy szovjet harckocsit lőtt ki a háborúban. Persze közben mindenki cirkuszlott, mondta, hogy igazam van.

Télen, '50-ben kiutalásra kaptam, Forgách alsó telepén egy nyugdíjas, így hívtuk, kis putrit. Nehezen rendbe hoztam. Én blokkoltam be a falát rabichálóval, rezsóval melegítve a falat, kiszárítottam, lefestettem. Az egyik szerv kiutalta nekem, a másik – mert akkor is volt ilyen – rám küldte a rendőrséget. Kilakoltattak. Elmentem Félégyházi János igazgatóhoz, adjon nekem segítséget. Miért járt a szád, gyerek? – fogadott. – Nem tudok rajtad segíteni.

Ekkor önkényesen leszámoltam, és elmentem a Nógrádi Szénbányák nagybáttonyi központi javítóműhelyébe. Egy kis kóceráj volt a szénosztályozó tövében. Felvettek, mert a pálfalvai esztergályosoknak jó híre volt. Káldi főművezető vett fel. Hallottam, Andorkám, milyen a múltja, nem érdekes, inkább előny előttünk; a lényeg: dolgozni kell. Aztán egyszer, amikor a betegszabadságról visszamentem, azt mondja a személyzetis: Jecsi, ide figyeljen, Pálfalván van egy bányagépmesteri tanfolyam; sajnos vannak olyan emberek, párttagok, akik iszogatnak a szünetben, a tanár dumájára meg csak bólogatnak, mert be vannak piálva; ezeket mi kirugdossuk, elküldjük magát. Így lettem én egy hónapos késéssel a pálfalvai bányagépmesteri egyéves, bentlakásos tanfolyam hallgatója. A bányagéptan oktatója, Magyarfi Károly gépészmérnök hamarosan maga mellé vett a trósztbl. Gépészeti előadó voltam a beruházási osztályon. Szinte el sem hinném... Úgy vitt ki az üzemekhez, úgy mutatott be, mint a helyettesét, pedig nem voltam párttag. Lassan belejöttem a dologba. Karcsi bácsi ezt elismerte, s azt tanácsolta, járjak technikumba!... Nem volt nehéz megfogadnom a tanácsát. 1957 nyarán érettségiztem volna a gépipari technikumban...

Közben elromlott a családi életem... '48 karácsonyán nősültem... Gyerekem lett volna, de elcsináltuk, mert anyagilag annyira rohadtul álltunk... Hogy a családi

életemet megmentsem, beadtam egy lakáskérelmet Forgách-telepre. Úgy okoskodtam: én leadok egy majdnem összkomfortos lakást Nagybátonyban, hogy közel legyen a munkahelyem, a technikum, hogy mindenütt egész emberként állhassak helyt, és Salgótarjánban kapok egy egyszerűbb másikat. A döntés lassan ment, elhúzódott. Közben Mede Laci is igénylőként lépett fel. Irodai tekerő volt valahol a bányánál, futballista, ügyes, alkalmazkodó ember. Mit ad Isten, egyszerre akartunk beköltözni, mindkettőnk kérelmét elfogadták. Megérkezett Mede Laci is a bútorokkal, a pártkonszágyával, kijött Novák József, a járási pártbizottság első titkára is. Intelligens arcú férfi, odaszólt nekem: Jecsmenik, mit akar maga itt, mikor nincs kiutalása? Én naiv marha meg odanyomtam a kezébe: Itt van, nézze! Elvette tőlem, és eltette: No, ugye, mondtam, hogy nincsen. Elküldtem akkor a jó mocskos, kurva anyjába. Előtte vagy két héttel voltam kórházban vírusos fertőzéssel, legyengültem, ki voltam idegileg. Lehordtam minden gazembernek. Tudja, ki vagyok én? – kérdezte. Nem tudom; egy piszkos gazember vagy, feleltem. A járási párt első titkára vagyok. A párt utolsó titkára vagy, kiabáltam. Mindent mondtam én, éppen csak nem kommunizáltam le... Ezt most, a rendszerváltáskor olvastam a jegyzőkönyvben... Felém fordult a bátyám: Öcsém, te itt el vagy ásva, gyerünk vissza Nagybátonyba!

'56 forró nyara

– 1956 júniusában a gépipari technikum harmadik osztályát végeztem el. Jött a nyár. A műhelyben szólt egy fiatalember, hogy délután gyűlés lesz. Nem érdekel. Gyere el, mert meleg dolgokról lesz szó! Miről? Bizonyos nálunk történt visszaélésekről. Eszembe jutott, volt nálunk egy KISZ-bankett. Rengeteg tombolat eladtunk, de a párttitkár-helyettes, egy volt ÁVH-s, egy gyilkos meg a cigány KISZ-titkár sorsoláskor a kalapba csak három jegyet tett be: a sajátjaikat. A pitiáner kis nyereségeket így ők nyerték. Bakos Robi, a falusi párttitkár fia, jó piás gyerek, megjátszotta a részegét, elhitték neki, és elkezdte mondogatni, húzzatok még, csak úgy találomra, hátha én nyernék. De hogy azok vonakodtak, „véletlenül” kirúgta a kalapot a kezükből, elrepült, és a tömeg akkor látta meg, hogy nincs benne semmi. Straub Gyuri bácsi volt az üzemi párttitkár, Amerikából kiüldözött kommunista, azt mondta, ez pártügy, ne szivároogjon ki semmi. Persze a gyerekek elpanaszolták nekem, mert mindig szóltam az érdekeikért. Most is felpiszkáltak, hogy a gyűlésen hozzam fel újra a történeteket. Ezt óvatosan meg is tettem. A szélsőbalosok nekem tapadtak, lereakciósoztak. Az illetőt, aki így vádolt, jól ismertem, az öccse nyilas volt. Maga is piás ember, mondtam, az első díjat, az üveg pálinkát állítólag közösen itták meg. Micsoda? Igen, magára céloztam... Azért beszéltem névtelenül és „állítólag”, azaz feltételesen, mert volt akkor két hónap felfüggesztett börtönbüntetésem a mocskos Novák miatt, és hát könnyen mehetek a sítire... No, a lényeg, hogy kitört a botrány. Aztán eltelt vagy két hét, szóltak a gyerekek, hogy egy csomó teherautó érkezett. A melósnak luxus volt akkor az autó... még a teherautó is. A pártbizottságról jöttek. Szóó Béla arcára emlékszem. Behívtak a pártirodára. Valaki bemutatkozott: a megye első titkára vagyok. Ültünk az irodában vagy hatan-heten. Helyből én egyedül, a többi vendég, meg a helyi párttitkár helyettese, Jano Bandi, aki benne volt a tombolabuliban. Elém tettek egy jegyzőkönyvet, és megkérdezték: Mi hiányzik a jegyzőkönyvből, Jecsmenik? Megdöbbsentem, nem tudtam, hogy minden pitiáner gyűlésről megy feljegyzés a pártbizottsághoz, hogy ellenőriznek. Visszakérdeztem: Ilyen szokás van, hogy mindent beküldenek „oda”? Az első

titkár elvörösödött. De különben is, mondtam, itt van Jano Bandi, ő is ott volt, mondja meg ő, hisz ott van nála a lopott töltőtoll. Az első titkár elkérte tőle, s műszak végéig politizáltunk, vagy öt-hat órán keresztül. Békésen váltunk el egymástól. De az első titkárt még megkérdeztem: Ha nem '56 nyarát íránk, akkor is így úsznám meg a dolgot? Maga akkora nagy fasz, Jecsmenik, hogy ki se lehet mondani. Ez volt a válasza.

Szóval, így politizáltam én. Mert érdekelt az élet.

A rádióban felfigyeltem egy műsorra. Szombat este háromnegyed hatkor kezdődött, *Poroló* címmel. A nagy budapesti bérházak udvarán van poroló, amelyen a háziasszonyok a szőnyeget porolják, és közben pletykálnak. Jött a fodrásznő az igazgató feleségét dauerolni. A férjem tutyi-mutyi funkciós, más villában lakik, mi meg itt vagyunk a tömegnyomorban, a prolik között, mesélte az asszony. Megdöbbenve hallgattam: ez már kemény, éles dolog... Nem sokkal előtte meglepetéscikket lehetett olvasni a nagylengyeli olajmezőkről. Arról szolt, hogy Rákosi lement az igazgatóhoz, és előadta, mennyivel kell többet termelni. Az igazgató visszautasította, nem lehet, mert a fúrótorony elavult, és ha erőltetik a dolgot, akkor zavart okozhat az olajfinomítóban. Ezért börtönbe zárták. Most pedig csináltak egy riportot ezzel a szerencsétlen emberrel. Hallgattam a rádiót, s kérdezik: Ki volt az a személy, aki miatt börtönbe került? Rákosi Mátyás, a párt főtitkára. Megdöbentem ezen a válaszon, mi folyik ebben az országban, miközben én tanuló. Odabent a munkahelyen beszélgettünk, hát ilyen még nem volt! A rádió szidja a karrierista, cinikus kommunistákat, párttitkár, igazgató nem számít... Eltelt egy hónap, a *Poroló* műsor átalakult zsigázó társasággá, s a tagjai politikáról beszélgettek. Majd jött október 6-a, Rajkék temetése. Azt mondja valami fő kommunista: Elvtársak, nem lesz többé Rajk-ügy, erre a párt a biztosíték.

A forradalom sűrűjében

– Elérkezett október 23-a. Már éreztük, valami lóg a levegőben... A technikumban tanultunk. Bejött Borsos, az igazgató: Maradjanak nyugodtan, tudjuk, mikor megy a vonat, addig bekapcsolom a rádiót... A tábla fölött volt a hangszóró... Gerő fog beszélni, most jött haza Jugoszláviából... Másnap reggel öt órakor otthon, Nagybátonyban bekapcsoltam a rádiót: zene, lövöldözés. Szaladtam be a műhelybe, mi van, gyerekek. Nem tudjuk mi sem, majd hallgatjuk a rádiót, aztán kiderül. Elkezdtünk politizálni... Forradalom?... Szabadságharc?...

Október 27-én délelőtt a csarnokban az szb-titkár felállt a hegesztőasztalra, és bejelentette, kormányutasításra meg kell választani a munkástanácsot, az üzemőrséggel együtt. Közönyösen hallgattunk. Megszoktuk már, mi szokott itt történni ilyenkor. Aztán lelkesedtünk egy kicsit, majd elcsendesedtünk. Volt elég ok arra, hogy hallgasson az ember. Igen ám, csakhogy megláttam Jano Bandit, jegyzetelt valamit, kezében a lopott töltőtollal. A kutyaszentségit, hát ennek a megye első titkára visszaadta?! Elkezdtem kiabálni: Jano, milyen toll van magánál? Kitért a botrány, és délután már mi kezdtük a szervezkedést. Más volt ez, mint amilyen Lengyelországban vagy a gorbacsovi Szovjetunióban volt. Ott jöttek a hangadók, és ők kezdtek foglalkozni a tennivalókkal. Nálunk alulról kezdeményezve történt minden, ahogy az emberek gondolták, akarták...

Elmentünk valamelyik nagybátonyi kultúrházba, ahol Szabó Ervin, vállalatunk anyagosa vezette le a gyűlést. Én legazembereztem Benczés igazgatóéket, de nem kommunistáztam. Azt kérdeztem a hallgató, gyáva emberektől, ezektől a szemetektől

féltek, ezek senkik. Tudom, nem voltam normális a felháborodástól, mert rengeteg gazemberséget tudtam róluk, mint volt trösztös. Jött közben egy hír: Tarjánban több embert letartóztattak nekünk, az 5-ös bizottságnak be kell menni kiszabadítani őket. Bementünk, Szabó Ervin, én meg még néhányan. Tarjánba megérkezve megtudtuk, hogy a szobrot, a szovjet hősi emlékművet ledöntötték, és a kisállomás melletti főtéren gyűlt össze a tömeg. A könyvterjesztő vállalatnak volt ott egy hangszórós kocsija, Szabó Ervin beszállt, és üdvözölte a tarjáni forradalmat, a tarjáni népet, és kérte, jöjjenek velünk, ébresszük fel az alvó Nagybátonty és környékét. Én is beszéltem valamit, Bozsik Valéria leírja a nem sokkal később megjelent könyvében, az a javamra szól. Valahogy így: Salgótarján dolgozói, vigyázatok a forradalom tisztaságára; vigyázatok, anarchia ne legyen; vigyázatok arra, hogy az ÁVH, az ügyészség birtokában lévő papírok, amelyek alapján rehabilitálni lehet az ártatlanul elítélt embereket, ne tűnjenek el!

Majd lefoglaltunk néhány vidéki buszt, megkértünk néhány embert, hogy szálljanak fel, és elmentünk Nagybátontyba. Én késéssel indultam, mert a sofőr nem volt hajlandó vezetni, és az autóközlekedési vállalattól szereztem egy másik autót. Összesen négy kocsi ment le. Az egyik a hangszórós, benne ült Szabó Ervin. A kisterenyei elágazásnál észrevettem, hogy egy rendőrautó jön utánunk. Mi Maconkán keresztül mentünk a bányavárosba, a többiek, akik előbb indultak el, Csengerházának mentek. Kányás előtt van egy magas domb, ott rá is lőttek a Szabóék autójára. Ők akkor mindjárt elmentek a faluba, mert hallották, van valami zűr. Mi is utánuk... Előző este Szabót megválasztották a szolgáltató vállalatnál a munkástanács elnökének, engem meg a helyettesének, a hátunk mögött, anélkül, hogy ott lettünk volna... Nem volt ez ritka eset a forradalomban... Az emberek levették a csillagokat, tudtuk meg. Jól van, gyerünk vissza a bányavárosba. Útközben a rendőrségnél ránk lőttek. Könnyebb sebesülés is történt az autóbuszokban. Megálltunk, és elindultunk néhányan az épület felé. Udvari égővel ki volt világítva, kiabáltunk az épület mellett fekvőknek: Mi az úristent csinálnak maguk, meg vannak örülve?! Ők meg vissza: Miért lőttünk rá az épületre? Lőtt az öregisten, hát a kocsiban se fegyver, se üres hüvely, semmi, hogy az istenben lövöldöznénk mi... A fegyveresek munkásórfélék voltak, a helybeli párt állította őket oda a rendőrség védelmére.

Másnap bementünk Szabóval a rendőrségre, s mit ad isten, le akarnak tartóztatni bennünket. De tömeg verődött össze, és elengedtek. A rendőrség és a szolgáltató vállalat egymás mellett volt. Bementünk a műhelybe. Ott már forrongott a nép. Felmentem a vasszerkezetekre, leszedtem a piros-fehér-zöld zászlót, befogtam a satuba, és kértem bicskát, hogy lefejtsem a rávarrt címet. Úgy hívtam: kirgiz címer. Senki sem adott kést, ezért fűrészlapból eszközt csináltam, és azzal kezdtem el. Ekkor a tömeg egy része a kivágott címet be akarta taposni az olajos iszapba. Leállítottam. Eddig befogtad a pofád, most pedig átesel a ló másik oldalára?! Ez idegen címer, semmi keresnivalója a magyar zászlón, de nem bántott senkit; beviszem a pártirodára, küldjék el oda, ahová való, Kirgíziába. Belátták az igazamat. Bent a pártirodán aztán kértem, hogy vegyék le a vörös zászlót a homlokzatról, ne várják meg, amíg a tömeg maga teszi meg. A párttitkár levette. Az '57-es tárgyaláson pedig elismerte, hogy se a címer, se a zászló nem volt beletaposva a sárba.

Szabó Ervin szebben, műveltebben beszélt, mint én. Én káromkoztam. Apját a németek, nagybátyját, az anyja testvérét a nyilasok nyírták ki. Ervinnel megbeszéltük,

hogyan osztjuk szét egymás között a munkát, egy politikai és egy gazdasági részre, a politikait pedig még két részre: politikaira és fegyveresre. Láttam a zűrzavart, elfogtam, hogy a dolgokat másképp kéne csinálni. Szóltam a főmérnöknek: Fenyvesi munkatárs, hány ember kell magának az üzem zökkenőmentes üzemeléséhez; és mondja meg, kiket választ, párttag vagy nem párttag, minket nem érdekel, csak jellemileg, szellemileg odavaló legyen. Szóltam Kovács Jóska főkönyvelőnek, hogy ugyanezt tegye meg adminisztratív vonalon. Benczésnek azt mondtam: Béla bácsi, magára nincs szükség, elmegy villanyszerelőnek, vagy aminek akar. És felmondtam még egy csomó embernek. Benczés felmondását senki nem írta alá, csak én meg egy ismeretlen. Villanyszerelő is lett aztán Béla bácsi... Később, '63-ban találkoztam vele, letegezett: Hogy vagy, Andorkám? Csodálkoztam. Hát engem te nem bántottál, mondtá; leváltottál, aztán amikor levertünk benneteket, visszamentem igazgatónak.

Én álltam a fegyveres, Ervin a politikai részleg élén. Nem határolódott el olyan élesen ez a két rész, hisz néha ő is belebeszél a fegyveres részbe, én meg a politikai-iba...

Hogy honnan volt fegyverünk?... Hát... mint említettem, meg kellett alakítani az üzemőrséget, annak volt fegyvere a rendőrségtől, így mi tőlük és a rendőrségtől kaptuk a fegyvereket.

Október 28-án, vasárnap ment a nagy követelmény-fogalmazás. Ez általában egy nagy tanácskozás keretei között zajlott, nem mondhatom azt, hogy munkástanácsülés volt. Nem szóltam bele, csak ha úgy éreztem, hogy nagyon muszáj, mert hirtelen mindenki követelt. Folyt a kiútkeresés, mit kéne csinálni. Beszóltam például, hogy az Atyaúrsten is ülhetne a kormányban, ő sem tudná teljesíteni a követeléseket; minden józan és értelmes követelést támogatunk, ami ebben az országban elhangzik; meg hogy egyet mindenképpen követeljete, ez mindennek a kulcsa: a szovjet csapatok menjenek ki az országból. Nekünk kellett lépni, mert a helyi vezetők kitaláltak mindenféle bizottságot, aztán meg nem csináltak semmit, húzták az időt. Se nem dolgozunk, se nem politizálunk, gondoltam, ez így szar, ez nulla. Igaza van, mondták, fogalmazzunk meg egy táviratot Pestre. Belevetettem, hogy a rádió folyamatosan közölje, mikor melyik egység indul el, hogyan vonul ki az országból, nehogy csak átcsoportosítás legyen. A táviratot el kellett vinni a bányavárosba, a kispostára. Egy ember mert velem jönni. Ezzel természetesen belepottam magamat a helyi kommunista vezetők szívébe: ez lehet az előzménye annak a hazugságnak, hogy én partizángóré vagyok... Hogy hogyan alakulhatott ki ez a mítosz körülöttem, csak kapisgálok... Tudniillik én ellenőr is voltam, motoron jártam az üzemeket, az emberekkel dolgoztam, szociális ügyekben pofáztam az érdekekben a szénosztályozón, a központi javítóműhelyben, a kötélpályán meg a kisvasúton. Ezekkel az üzemegységekkel össze volt kötve a szolgáltató, tehát akaratlanul központnak számítottunk. Látták, hogyan gondolkodom, miként beszélek. Én azért is vállaltam a fegyveres vezetést, mert amíg én nem kommunisztázom, amíg józanul beszélek, addig másnak sincs joga másképp beszélni. Ezzel hatottam az emberekre. Nekünk elsősorban az erkölcs és az egység a fegyverünk, hangoztattam. Mert az a néhány géppisztoly, puska, ami nekünk van, az oroszokkal szemben nulla, a Mrázikékkal szemben meg túl sok. Mellettünk volt a tömeg, mögöttünk a szovjet hadsereg. Ha mi olyat csinálunk, akkor ránk indulnak az oroszok, és semmik vagyunk... Szóval így lettem én fegyveres parancsnoka Nagybatónyknak és környékének...

Végül elvittek a párt megyebizottságára, felvittek az emeletre, Hajdúnak az irodájába. Csak arra figyeltem fel, hogy mondják: Jecsmenik Andor partizán kommandant. Hű, a szentségit, hát rólam van szó! Ez halálos fenyegetés, bajban vagyok, ki leszek nyírva. Felugrottam: Nye pravda; tolmács van? Igen. Darázs István. Az durák, bolond, mondtam. Darázs nyomta a szöveget, vigyázzban, nagy szolgálalkúan az oroszoknak. Hogy Darázst ledurákoztam, kirángattak az irodából, mint egy kutyát, levittek az emeletről, betuszkoltak egy szobába. Másnap bejött hozzám egy személy, és tájékoztatót, hogy elvisznek Nagybátonyba, fel a Büdöskúthoz, ahol a nemzetőrségünk sátrai vannak, a tábort föl kell számolni. A pártbizottság udvarába benyomtak egy páncélautót, közben harckocsikat dübörögtettek, hogy ne halljam a kiabálásukat. Felszállítottak a ruhák közé, feljött két katona is. Elindultunk. A csengerházi emelkedőnél nagy kanyar van, mikor Szentkút meg Bátor felé kanyarodunk. Félrehúztam a függönyt, mert a két sorkatona aludt. Kudá pasol, tovaris kommandant, kérdeztem. Nyet, joppoje maty, és visszalökött a tiszt. Később, amikor megálltunk, és újra kinéztem, hallottam, hogy az orosz tiszt kérdegetti: Gödöllő? Gödöllő? Nem, Aszód, hangzott a válasz. Végül egy nagy épület előtt álltunk meg, ki volt rá írva: Gödöllői Agrártudományi Egyetem. Odajött hozzám egy orosz katona: Magyar vagyok, kárpátaljai, én leszek a tolmácsod. Felkísért az emeletre egy alezredeshez. Felolvasott nekem egy levelet. „Gyönyörű” írás, állítólag Darázs írta... hogy három-ezer katonám van, és összekötésem Maléter Pállal – akkor azt sem tudtam, ki az –, az összekötőnk Répás Pálnak hívják... ő műszaki főhadnagy volt. Ez hazugság, reagáltam. Ellenőrizték le, ez tiszta blöddli. Az íráson minden új bekezdést aláírtak velem. Kérdezem Zolitól, a tolmácstól, hol íratják alá velem a halálos ítéletet, miért kell nekem aláírni ennyi helyen, még a tolmácsnak is, aki fordította. Az öreg ales erre jól megfelelt: ki kell tölteni minden helyet, nehogy valami mocskos kéz beérjen oda még valamit; azért fogadtam Beregszászról egy magyarul tudó bányászgyereket, mert tudom, hogy ő azt fogja fordítani, amit maga mond; vannak itt ugyanis elegáns GPU-ruhás tolmácsok, akik átvernek engem a maga rovására, és nekem le kell írni mindent, amit mond, mert különben én is ráfizetek; érti, amit mondok?...

No, így kaptam én orosz papírt, amit aztán december 6-án fel tudtam mutatni Ladvánszkyknak. Ezen a napon Nagybátonyba lehívtuk az oroszokat, nem a nagybátonyi gépzemelési munkástanács, hanem a megyei, mert akkor már Szorospatakon működött. Mrázikék ugyanis november 13-án a megyei munkástanácsot kikergették a salgótarjáni megyetanács épületéből, s az előbb az acélgyárba menekült, onnan pedig Nagybátonyba, majd Szorospatákra. Akkor a helyzet urai az oroszok voltak, akikkel pedig mi tárgyalhattunk, a Mrázikék, a Batkiék, azok csak eszközök voltak. Lényegében két dolgot szeretünk volna megbeszélni két nappal a későbbi pufajkás sortűz előtt. Követeltük a párt, illetve a karhatalom megtisztítását a kompromittált, méltatlan személyektől, mert szerintünk – s ez a másik fő téma – a rend, a gazdaság és a közbiztonság így helyreállhatott volna. A karhatalom ugyanis tele volt korábbi ÁVH-s csibészekkel, akik mindenáron löni akartak. A tárgyalásból én nem sokra emlékszem, alig voltam bent pár percig... Harckocsik nem voltak jelen. Gondolom, ha lettek volna, a pufajkások már 6-án megcsinálták volna a provokációt, és ott, Nagybátonyban.

1956. december 8.

– A Nagy-Budapesti Munkástanács országos értekezletén kérdezte a titkár, hol vannak a salgótarjáni küldöttek, mert ez meg ez történt odahaza, nálunk: a pufajkások beelöltek a tömegbe. Megszűnt a tanácskozás. Egy dunántúli személy azt javasolta, hogy ne menjünk haza, mert minden balhét ránk vernek. Akkor odaszólt hozzám Steigerwald: Gyere, átmegyünk az Ajtósi Dürer sorra az oroszokhoz, és megkérdezzük, mi a helyzet. Én most jöttem onnan, három hete, én oda nem megyek, eredj te! Elment egyedül, majd mikor visszajött, elmesélte, mi történt Tarjában. Nézd, öregem, válaszoltam erre, akkor én nem megyek haza, disszidálok. De miért? – csodálkozott, és értetlenkedtek a többiek is. Nem kommunistáztál, nem verekedtél, nem csináltál semmit; sérelmed volt '56 előtről, de rendesen beszéltél, gyere haza! Hazacsaltak... S mint az ökör, hazajöttem... Hazafelé folyton mondogattam Telek bácsinak, a sofőrnek, hogy haladjon vagy száz méterre az előttünk levő acélgyári kocsi mögött, mert félek, és ha baj van, akkor esetleg elslisszolok. De hiába mondtam, az öreg belement az előző kocsinak a fenekébe, a pufajkások meg ott álltak Pálfalván, a nagy temetőnél. Körülfogtak, benéztek az autóba: Honnan jönnek? Pestről. Feltűnt Búza őrnagy, a gépipari technikum első osztályába együtt jártunk: Jecsmeniket kivéve, mindenki mehet, adta ki a parancsot. Valaki felismert, amikor bevilágítottak a kocsiába. Engem kiemeltek, odaállítottak az árok szélére, tegyem szét a kezem, lábam. Azt hittem, agyon akarnak löni. Megmotoztak. Búza őrnagy elvette tőlem a személyigazolványomat: Erre neked nem lesz soha szükséged.

A kihallgatásokon rafinált módszerekkel faggattak. A nyomozó kérdezgetett, mit csinált ekkor meg ekkor, s a dátumokban ide-oda ugrált. Később újra kérdezgettek... Ez hazugság, és lökte a szöveget... Ez így ment párszor... Házi mielőtt kirohant volna, ugyancsak kiabált rám. Kihúzta az asztalfiókot, és azzal fenyegetett, hogy belógatja a pöcsömet, közben a csizmájával visszarúgta a fiókot, és azt mondta: Úgy, hogy leszakad a pöcsöd; bezárom az ujjadat az ajtónyílásba, fogsz te vallani! Aztán káromkodva levitetett a pincébe.

Éjfél után lépések zaját hallottuk: döngött a folyosó alja, majd csend lett. Aztán megszólalt egy hang, megismertem Házi hangját. Hogy hívnak? Hadady Rudolf. Házi valakitől megkérdezte, mi a foglalkozása. Bányász. No, basszon le neki egy bányászosat! Elkezdték pofozni Hadadyt. Majd – húzták-, vonszolták-e, nem tudom, de csoszogást is hallottunk – elvitték a folyosó belső része felé. Nemsokára Házi megint kérdezett, ezúttal udvariasabban: Hogy hívják magát? Hargitay Lajos... Rövidesen áthelyeztek az utca felőli fogdába. Pár nap múlva betettek hozzám egy elegáns ruhájú fiatalembert, mondta a magáét. Nem álltam vele szóba, attól tartottam, provokátor, elég keményen beszélt a srác. Később elvitték, és visszahozták melós ruhában. Leült, elkezdett sírdogálni. Mi van veled? Akkor kezdtem hinni neki. Ferencz István vagyok, rám akarják fogni, miattam volt 8-a. Elkezdtünk beszélgetni. Elmondta, hogy nemrég Hugsyagon kivégeztek két személyt... Te, Hargitay nekem a tanárom volt! És itt verték össze Hadadyt is...

Börtönévek

– Sokféle munkát végeztem a börtönben. Egy időben dolgoztam például házimunkásként: sepertem, kaját osztottam, repetát is. Úgy viselkedtem, hogy minden rabtársam mellett állt. Így éreztem legalábbis. És így figyeltem fel egyszer egy kiabálásra: x. y.

vagyok, most visznek az utolsó utamra; el ne felejtsetek, bosszuljátok meg a haláloamat!... Fiatalember volt... Előfordult, hogy beinjekciózták az elítéltet. Jött az egészségügyis a fecskendővel... Szóval úgy ment a bitófa alá a szerencsétlen, mint a birka...

A fegyőrök nagy urak voltak. Egy időben teljesen rájuk volt bízva, mit csinálnak a zárkájukkal. Így aztán nekik szóltunk: Felügyelő úr, hadd menjünk már át egy másik zárkába, itt elfogyott a beszédtemánk, itt már azt is tudjuk, hogy kinek a nagymamája szereti megfésülve a mákos tésztát. Megbeszéltük, ki kivel akar összemenni, s a smasszerok ily módon csináltak dohányzó, nemdohányzó meg horoló zárkát. Négyszer kettő meg háromszor kettő méteres zárkák voltak. Hármanégyen voltunk egyben, de megesett, hogy heten is. Ha ki akartunk menni, a fegyőrnek kellett szólni, és ő leengedett az orvoshoz, a nevelőtiszthez... Előfordult, hogy a smasszerok megverték embereket... Engem egyszer azért vertek meg, mert az a piszkos, szemét törzsőrmester nem gondoskodott az ételmisszerűnkéről, amikor Bedával vittek a Lénárdék tárgyalására, Balassagyarmatra, és szóvá tettem...

Tele voltunk spicivel. Aki nem bírta az itteni életet, egy idő után beállt...

Engem, mint visszaesőt, 1963 áprilisában, a nagy amnesztia idején nem engedtek el. Szerintük én '55-ben a lakásügynél megsértettem a járási pártbizottság első titkárát. Pedig ő sértett meg engem. Kiborultam, éhségstrájkba kezdtem... A második éhségstrájkom augusztus közepe táján lehetett: a főépület ugyanis kiürült. Csak az egyik csillagban voltunk, de sokan... Engem hülyének könyveltek el: aki éhségstrájkol... Amikor a Gyűjtőben lehelyeztek a házi műhelybe Zádori főtörzsőrmesterhez, kérdezgetett: Mi volt maga civilben? Esztergályos. Jól van, Jecsmenik, nekem van itt esztergályosom, de magát úgy adták le nekem, hogy golyós, most viszont látom, maga nem hülye.

A rabok szabadulásakor előfordultak érdekességek. Talán harminc emberrel is megesezt, hogy kivitték a kapuig, onnan meg visszahozták. Mert a bizottságok „összevesztek”, az egyik így, a másik úgy értelmezte a szabadulás feltételeit. Megtörtént, hogy valakit egy hét után hoztak vissza a falujából, mert a haragosa közbelépett.

No, Jecsmenik, jött 1963. augusztus 18-án a körletparancsnok, több fegyőr társaságában, elvisszük magát egy helyre, maga szabadul. Szabadulok? Nem akartam elhinni. Nagyon le voltam zúllva, sápadt, sovány az éhségstrájkoktól, kiborulva idegileg. A ruhásvezető őrnagy érdeklődött, honnan jön ez az ember? A fegyelmi osztályról. Amikor rájöttem, hogy tényleg szabadulok, ráborultam az asztalra, és zokogtam. Úgy sírtam, mint a szaros kölyök. Fél kábulatban felvettem az összegyűrt ruhát, mert a gyarmati börtönben mocsokban, piszkokban tartottak, a cipőm felkancsalodva. Egy Hado-va nevű, két méter magas verőlegény, körletparancsnok egyébként, odébb vezetett, és kezembe számolta a pénzt: No, Jecsmenik, elballaghat. A portásfülkénél megálltam. Rám szólt: Mi van, miért nem megy már? Gyorsan menjen, míg vissza nem viszik!

(Jecsmenik Andort a méltánytalanságok és megalázások, a börtönévek készítették versírására, szenvedései érelték. A minőség megítélése legyen az olvasó joga. Három verséből idéziünk, korántsem a legsikerültebbekből, de szándékunk szerint talán ezek a legjellemzőbbek, írásunkhoz a leginkább illeszkedők. S még egy megjegyzés: terjedelmi okokból nem a szokásos versformában jegyeztük le a sorokat.)

Gumibotcsinálta munkásköltőnek a 2003 tavaszán magánkiadásban megjelent verseskötete előszavának végén nevezi magát. A közölt versek ebből, A szabadság gondolata című könyvből valók.

A váci börtönben 1958 őszén született a Sátán szolgálai című tizenegy versszakos költeménye:

„Mit csináltak... ti, aljas emberek?! / Életemet tönkre miért tettétek? / Az eszetek sötétebb, vagy a lelketek? / Bárhogyan is van, ez lesz a vesztetek. // Megöltetek!!! Ördög leszek!!! / Rettegjete rongy emberek! / Hegyes villám lángba mártom, / S azután belétek vágom, // S úgy forgatlak a parázson, / Gúnyzene lesz kacagásom, / Ha kínokat már megünom, / A parazsat még felizzítom, // S egy boszorkányra reá bízom, / Míg távol leszek... A parázs izzon, / Amíg én a földön járok, / S aljas lelkekre vadászok. // Feljövök e bűnös földre, / S elbújok jó rejtkehelyre, / a gonosz, sötét lelketekbe, / Bűnt oltva a véretekbe. // Hogy biztos legyen a sikerem, / Az eszeteket megkeverem [...] // A szemetekbe kiülök, / S a markomba röhögök [...]”

Ne álmodj, nép! című versét teljes terjedelemben közöljük. Jecsmenik Andor ezért került három év feltételes szabadság után, 1966-ban, a forradalom és szabadságharc tizedik évfordulóján vissza a börtönbe, s ült végül 14 év, egy hónap és 22 napot. Izgatásért kapott két évet, úgy gondolja, nem a bírótól, hanem a pártbizottságtól:

„Ledöntött útjelző vagyok. / Sötét kor főútja szélén. / Lassan enyészve korhadok. / S fény dereng nyíltablám végén. // Gyöngé fényecske az éjben, / Béhúnyt szemű népek jelez, / Holtak közt gázoltok vérben, / Hóhérok s szolgálak útja ez. // Akarj! Merj! Emberré lenni! / Teremts magadnak szép jelent! / Ily úton terelve menni, / Bőrödön érzed, mit jelent. // Múltban is jövőt ígérték, / Éppen úgy, mint ma is teszik. / Horthy-urak bűnben éltek, / S a bűnözést ma átveszik. // Kifosztottak hazát, népet, / Orgazda lett Nyugat s Kelet, / Bérenc, ki épp trónra lépett, / Hullalépcsőkön lépkedett. // Minden zsarnok rémuralom / Összeomlik. Ezer a jel. / Árulóknak nincs irgalom. / Bűneikért felelni kell. // Mért tűr egy nép, kit fojt a gond? / Hiába ont vad átkokat, / Diktátor önként le nem mond. / Mért hajszolsz hát ábrándokat? / Sültgalambváró felfogás?! / Zsákutca, kiút egy vezet: / Nyitott szem, ész, összefogás, / Melyben nemzet fog kezét. // Ne álmodj, nép, jobbat várva?! / Más népek harcoltak érte, / Jólét s a fény útját járva, / Bűszkén hirdetik, megérte. Sanyargótarján, 1966. 08. 08.” *Verséhez az alábbi gondolatokat csatolta: „(A negyvenedik születésnapom követtem el e vers hat versszakát. Az öröklakás örökös javítgatása közben, a múlttal s a jellel foglalkozva, a remélt jövőt jósolva. A diktatúrák összeomlását. Három versszakot már a megyei rendőr-főkapitányság /ma már emberi tartózkodásra alkalmatlannak minősített/ fogdájában fogalmaztam hozzá, más versekkel együtt. Csak a dátummal igazoltam, hogy nem október 23-ára írtam a verset, s nem akartam terjeszteni, hanem a múltamból fakadóan, a 40. születésnapomon inkább a Szálasi-, mint a Horthy- és a jelenkorra gondolva fogalmaztam.)”*

Rogyj le már! című, huszonöt négy soros strófaból álló versét a kőbányai Gyűjtőfogházban jegyezte le 1968-ban, s a végére írta: „a csehszlovák forradalom véres leverése után keseregtem össze sokak nevében”:

„Vörös internáci isten, / Nemzetközi jog rád nincsen?! / Baljóslatom vált valóra, / Sorsunk most nem fordul jóra. // Bánt minket, de meg nem riaszt, / Mi nyugattól várunk vigaszt, / S ha üzletből feláldozott, / Legyen ő százszor átkozott! // S a perc, melyben megszülettünk, / Vörös terror-eszköz lettünk, / Azok vagyunk, túsok, barmok, / Kikkel ijesztgetsz, mint zsarnok. // [...] // Moszkvában dühszikra patan, / Villámként mirajtunk csattan. / Elrettentő példa lettünk, / Géppallosként állsz felettünk. // Szép neved: »új mechanizmus«, / Több ész! Jobb út! Humanizmus?! /

Terved mért csak ö-ö-téves?! / S mért csak velünk vagy erélyes?! // [...] // Kremlben magyarként gaszulálsz, / Itthon oroszként dirigálsz. / Kettős állampolgárságod / Nagyobb, vagy az aljasságod?! // Rongybáb az, ki így él s érez. / Az sem igaz, amit kérdez. / Hazudsz, hatalmad egységes, / Néptől származón törvényes. // [...] / Jelszavatok egy volt, van s lesz: / Ruszki! Ruszki! »Über alessz!« // [...] / Nem lesz határ, sovinizmus. / Egység lesz és kommunizmus. // E végcél felé haladunk / Lenin útján [...] // Ki így üzen öt földrésznek, / Híján van a józan észnek. / Tán épp e hiány sarkallja, / Hogy a földet birtokolja. // Hitler-mintájú zsarnokok, / Megbuktok, mint akarnokok. / A világot támadjátok, / S végül az támad majd rátok. // [...] // Kopott fokú bitőlépű, / Rogyj le már! Bár soknak késő. / Nincs még eszköz, mely használtabb, / Tanú rá két negyedszázad. // Rabélet, hosszú rémálom. / Megélem még az ébredést? / Fogadom, hogy mind kiállom / A még rám váró szenvedést. // Mint borzalmak kortanúja [...]"

A jelen

És bármennyire is furcsa, Jecsmenik Andor még ma is vívja harcát, a rendszerváltás óta. Először látványosan, sokak tetszésére, mások megbotránkozására, jó ideje azonban már csak a legszűkebb környezetében vagy önmagában, a gondolataiban és érzéseiben küszködik. A fejlett nyugati demokráciák magyarországi másolása ugyanis nem a beharangozottak, a vártak megfelelően sikeredett. A régi kommunista emlékművek – a salgótarjáni szovjet hősi emlékmű és a Kemerovo-lakótelepi pityangos szobor – megrongálásáért többször is előállították a rendőrök, de ezúttal mind a kétszer szabadon engedték. Megpróbálkozott a politikával, indult önkormányzati és országgyűlési képviselő-jelöltként, de ennek a világnak nem rá, másféle emberekre van szüksége. Ott lakik, ahol csaknem mindig is: Forgách-telepen. Bányakolóniai lakása körül, 84 éves kora ellenére, folyamatosan tesz-vesz, dolgozik. Mint magyarázza, azért, hogy ne gondolkozzon a mai világ dolgain, mert akkor elkecsereedik.

– Azt kérdezi, végigcsinálnám-e még egyszer ezt a „pofázást”?... Esetleg óvatosabban?... Nézze, a trösztí párttitkár megmondta annak idején: Andor, azt hiszi, nekem tetszik ez a politika? És infarktus vitte el. Én viszont ki is mondtam, amit gondoltam. Voltak előttem példák. Azt hiszem, mindkét szülőmre hasonlítok... Most azonban már biztosan hallgatnék... Mert nem volt értelme. Lényegében tönkretettem az életemet, és a helyzeten semmit sem változtattam... Én ráfizettem, az biztos... Meg még sokan mások... De a gerincemet soha nem hagynám betörni!

